

עלון דו שבועי מס' 81 • פרשת דברים • ו' אב ה'תשע"א

זמני השבת: ירושלים 18:57-20:11 תל אביב: 19:13-20:13 חיפה 19:05-20:14

יואב פלדמן

ספר משנה תורה

השבוע אנו פותחים את ספר דברים. ספר דברים קרוי משנה תורה וזאת משתי סיבות:

1. משנה מלשון שניות, דהיינו ספר זה מהווה חזרה על מה שנאמר בספרים הקודמים.

2. משנה מלשון שינון דהיינו חידוד והבהרה של מצוות או אירועים שתוארו בספרים הקודמים.

שני הפירושים נכונים. ישנם חלקים בספר החוזרים על מצוות או אירועים שקרו בעבר, וישנם חלקים בספר המחודדים ומבהירים מצוות או את קורות העבר. יש לשים לב על אופיו המיוחד של ספר זה. זהו ספר שרובו דיבורים ונאומים של משה רבינו, בשונה משאר הספרים בהם ה' הוא הדובר למשה רבינו ולעם ישראל.

האברבנאל בפתיחה לספר מעלה בעיה מהותית לגבי ספר דברים:

"ואמנם החלק האחר מהמצוות המחודשות יש עליו ספק עצום. והוא אם היה שמה רבינו עליו השלום קבל בסיני המצוות כלם כלליהם ופרטיהם ודקדוקיהם כמו שהביא רז"ל... למה לא נכתבו בספרים הראשונים לא בביאור ולא ברמז כשאר המצוות ושתק משה מהם. ואחר עבור ל"ט שנה לקבלתם אז הזכירם לבני ישראל. והיא באמת קושיא מופלגת."

האברבנאל שואל מדוע חלק גדול מן המצוות המחודשות, דהיינו מצוות שלא התבארו בספרים האחרים לא נזכרו עד לנאום המצוות של משה רבינו. מדוע הם נדחו במשך 38 שנה?

לאחר שהאברבנאל דן במספר שיטות בעניין זה הוא מביא את הסברו:

"הוא שלא היתה כונת אדונינו משה בספר הזה להוכיח ישראל. ושלא דבר אליהם בספר הזה מצות מחודשות שלא באו בספרים הראשונים ושלא כיון לזכור להם המצוות שכבר נמצאו בהם לתכלית האזהרה או בעבור שלא שמעו אותם בסיני אבל שהיתה כונתו בלבד לבאר את התורה והמצוות אותם שהיו צריכות ביאור וכמו שאמר הואיל משה באר את התורה הזאת."

אין בספר מצוות מחודשות ממש. כל מצווה יש לה זכר או אסמכתא בספרים אחרים. מטרת ספר 'במדבר' היא ביאור והרחבה למצוות שלא הורחבו בעבר על ידי משה רבינו. גם כאן מדגיש האברבנאל את מטרת הספר כביאור והרחבה לדברי התורה שנאמרו בספרים הקודמים.

פרשתנו מתארת את נאומו ההיסטורי של משה רבינו. בפרק א' משה מתאר את קורות דור האבות בשנה הראשונה הכוללת את ציווי מינוי השופטים חטא המרגלים וחטא המעפילים. בפרקים ב'-ג' משה מתאר את קורות שנת הארבעים דהיינו את מלחמות בני ישראל במהלך כיבוש הארץ.

בפרקים אלו מתוארות מלחמות סיחון ועוג במהלך כיבוש הארץ וכן ההמנעות מן המלחמה בעמון ומואב בעקבות ציווי הקב"ה שלא להלחם במ וקיום צו זה על ידי בני ישראל. הרב סמט היטיב לבאר את מטרת הנאום והוא נאום המהווה חיזוק ועידוד לדור באי הארץ לאור מעשי אבותיהם בדור הראשון. הדור הראשון חטא בשני חטאים חמורים ביחס לארץ: חטא המרגלים המבטא את מרדם וחוסר רצונם לעלות לארץ למרות ציווי ה' וכן חטא המעפילים המבטא את מרדם בעלייה לארץ למרות ציווי הקב"ה לא לעלות לארץ. דור הבנים תיקן חטא זה במלחמות שנת הארבעים - מלחמות בסיחון ובעוג לכיבוש הארץ וכן הימנעות ממלחמה בעקבות ציווי ה' שלא להלחם בעמון ומואב. בכך דור הבנים מקבל עידוד ממשה רבינו על מעשיהם.

ישנם מספר שינויים בתיאור חטא המרגלים בספר במדבר ובפרשתנו. השוני ביוזמת השליחות, מי היו השליחים, דברי המרגלים בשני המקומות. ישנו הבדל נוסף - תגובת משה בשני המקומות. בפרשת שלח (במדבר יד, ה) משה מגיב לטענות המרגלים באופן הבא:

”וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן עַל פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:”

לעומת זאת בפרשתנו (דברים א, כט-לג) כאשר משה מתאר את האירוע לאחר שלושים ושמונה שנה משה אומר:

”וְאָמַר אֲלֵכֶם לֹא תַעֲרֹצוּן וְלֹא תִירְאוּן מֵהֶם: ה' - לַהֲיִכֶם הַהַלֵךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלְחַם לְכֶם כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם: וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַף ה' - לַהֲיִיךְ כְּאֲשֶׁר יִשָּׂא אִישׁ אֶת בְּנוֹ בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם עַד בְּאֶזְכְּרֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה: וּבַדֶּבֶר הַזֶּה אֵינְכֶם מְאֵמִינִם בְּה' - לַהֲיִכֶם: הַהַלֵךְ לִפְנֵיכֶם בַּדֶּרֶךְ לְתוֹר לְכֶם מִקוֹם לְחַנְתְּכֶם בְּאֵשׁ לִילָה לְרֹאשֵׁיכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָהּ וּבְעַנְנֵי יוֹמָם:”

יש כאן הבדל ברור בין שני התיאורים. בפרשת שלח נראה שמשה לא מגיב לטענות המרגלים ורק כובש את פניו אך בספר דברים נראה שמשה הגיב בצורה ברורה כנגד המרגלים והוכיח את העם שהם מסוגלים להתמודד עם יושבי הארץ כיון שהקב"ה בעזרם. כיצד ניתן ליישב סתירה זו?

הרמב"ן בפרשת שלח ניסה ליישב את שני המקומות באומרו:

”וטעם ויפל משה ואהרן על פניהם - שראו שהיו העם נועצים לעשות ראש ולשוב מיד, וקמו הצדיקים והשתחוּו לאפם ארצה לאמר להם, אל נא אחי תרעו ולא תהיה זאת לכם לפוקה, על כן אמר לפני כל קהל עדת בני ישראל.”

לדעת הרמב"ן יש להשלים את נפילת האפיים של משה עם דבריו בפרשתנו, דהיינו שמשה העביר ביקורת על המרגלים. ניתן לומר הסבר נוסף לפי מה שהסברנו שכאן מטרת נאומו של משה היא להראות את חטאי

העם כאשר הם מואסים בארץ חמדה. לכן כאן משה מדגיש את התנגדותו הנחרצת לדברי המרגלים ולמרות זאת העם בקשיות ליבו חטא. כאשר חטא המרגלים מתואר בפועל בפרשת שלח עיקר התיאור נסוב סביב דברי המרגלים ותוצאותיו הקשות ולכן אין צורך להדגיש שם את התנגדותו של משה, בעיקר לאור העובדה ששם מתוארת ההתנגדות של יהושע וכלב שהיו חלק מן המרגלים אך דיווחו באופן חיובי על הארץ.

מכאן נוכל ללמוד כיצד יש להוכיח את העם על מעשיו מחד, אך בסופו של תהליך לרומם את רוח העם ולציין את מעלת הדור החדש.

אי אפשר להתעלם משבת חזון, שבת שהיא ערב תשעה באב. כידוע חז"ל למדו שחטא המרגלים היה בתשעה באב אותו יום בו חרבו שני בתי המקדש. בימים אלו יש לעשות חשבון נפש נוקב באשר לחורבנות הללו ולנסות לתקנם מהשורש.

יואב פלדמן, מחזור כד, מתגורר בגבעתיים, חצר"מ בישיבה.

אריאל ג'יאן להתאבל על ירושלים

בתלמוד מסכת בבא-קמא (נט.-נט: רש"י בסוגריים) מצינו:

"אליעזר זעירא הוה מסיים מסאני אוכמי (- מנהג אבלים) וקאי בשוקא דנהרדעא אשכחוהו דבי ריש גלותא ואמרי ליה מאי שנא הני מסאני אמר להו דקא מאבילנא אירושלים אמרו ליה את חשיבת לאיתאבולי אירושלים סבור יוהרא הוה אתיוה וחבשוה אמר להו גברא רבה אנא אמרו ליה מנא ידעינן אמר להו אי אתון בעו מינאי מילתא או אנא איבעי מינייכו מילתא אמרו ליה ..."

הנה אליעזר זעירא היה נועל נעליים שחורות כמנהג אבלים ומתהלך בשוק של נהרדעא, כשראוהו השמשים של ריש גלותא שאלוהו מדוע הוא נועל נעליים שחורות, אלא שעל תשובתו שהוא מתאבל על ירושלים השיבוהו שלא כל אדם ראוי להתאבל על ירושלים ובמעשהו יש משום גאווה שהוא מחזיק את עצמו לאדם גדול שכן רק אדם גדול רשאי להתאבל על ירושלים ולכן הכניסוהו לבית הסוהר. הרי לפנינו שאין כל אדם יכול לקבוע לעצמו מנהגי אבילות על ירושלים אלא במה שתיקנו חכמים לפי דרגתו של האדם.

עוד מצינו בתלמוד במסכת בבא-בתרא (ס:):

"תנו רבנן כשחרב הבית בשניה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין נטפל להן רבי יהושע¹ אמר להן בני מפני מה אין אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין אמרו לו נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח ועכשיו בטל נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח ועכשיו בטל אמר להם אם כן לחם לא נאכל שכבר בטלו מנחות אפשר בפירות (-ויפה אמרת ונפרוש גם מן הלחם) פירות לא נאכל שכבר בטלו בכורים אפשר

¹ שמעתי מהרב יעקב פישר (ראש ישיבת 'נוה שמואל' באפרת) על ביטוי זה של התלמוד 'נטפל להם' שרבי יהושע לא צעק ולא הוכיח את אותם הפרושים אלא נכנס עמהם בדברים בדרך של שאלה 'אמר להן'. ויש בזה לימוד לעולם החינוך שאין צריך האדם לעמוד בפרץ ולצעוק אלא עליו להשמיע דבריו בדרכי הידברות ולבסוף מקובלנו שדבריו יעשו פירות.

בפירות אחרים (שאינן מביאים ביכורים אלא משבעת המינים) מים לא נשתה שכבר בטל ניסוך המים שתקו אמר להן בני בואו ואומר לכם שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזרה (חורבן ונתחייבנו להתאבל דכתיב: 'שִׁישׁוּ אֶתְּהָ מְשׁוּשׁ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עֲלֶיהָ' [ישעיהו סו, י]) ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר שאין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה דכתיב (מלאכי ג, ט): 'בְּמִאֲרָה אֲתֵם נִאֲרִים' (קבלתם עליכם בגזירת ארור להביא המעשר אל בית האוצר כדכתיב במלאכי 'הִבִּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר וְגו' [שם י] ואף על פי כן 'אֲתֵי אֲתֵם קִבְּעִים' אתם גוזלים את המעשר ואת התרומה כדכתיב התם 'אֲמַרְתֶּם בְּפִה קִבְּעִנוּךְ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה' [שם ח]) 'אֲתֵי אֲתֵם קִבְּעִים הַגּוֹי כָּלוּ' (כלומר וכל הקהל כולו קיבלו את הגזירה ומסתמא אם לא היו כולן יכולין לעמוד בה לא היו מסכימין ורובן ככולן אלמא לא חשיבא גזירה אלא אם כן רובן יכולין לעמוד בה) אלא כך אמרו חכמים (מסקנא דמילתיה דרבי יהושע היא) סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט וכמה אמר רב יוסף אמה על אמה אמר רב חסדא כנגד הפתח עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט אמר רב פפא כסא דהרסנא (קערה של מאכל דגים מטוגנין בשמן בסולת) עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט מאי היא אמר רב בת צדעא (טנפ"ל שרגילות לסוד שם ולהשיר שערן) שנאמר (תהלים קלז, ה-ו) 'אִם אֶשְׁכַּחְךָ יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח מִיָּנִי: תִּדְבַק לְשׁוֹנֵי לֶחְפֵי וְגו' (א-אכולהו קאי) מאי 'עַל רֹאשׁ שְׁמֹחֲתִי' אמר רב יצחק זה אפר מקלה (אפר הכירה השרופה באש קרי כן ומשום דאיכא אפר פרה נמי הוצרך לפרש כן) שבראש חתנים אמר ליה רב פפא לאביי היכא מנח ליה במקום תפילין שנאמר (ישעיהו סא, ג) 'לְשׁוֹם לְאַבְלֵי צִיּוֹן לְתֵת לָהֶם פָּאָר תַּחַת אֶפְרָ' (מכלל שהיו רגילין ליתן אפר במקום פאר דהיינו תפילין כדכתיב 'פָּאָרְךָ חָבוּשׁ עֲלֶיךָ' [יחזקאל כד, יז]) וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנאמר (ישעיהו סו, י) 'שִׂמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגו' תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע מיום שחרב בית המקדש דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין אלא אין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה ומיום שפשטה מלכות הרשעה שגוזרת עלינו גזירות רעות וקשות ומבטלת ממנו תורה ומצוות ואין מנחת אותנו ליכנס לשבוע הבן (מילה שהיא לסוף שבועה) ואמרי לה לישוע הבן דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו (בענין טוב ולא על ידי עובדי כוכבים ומצות לא יבטלו עוד) אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין (במה שלוקחין נשים שאינם סבורים שיש איסור בדבר) ואל יהיו מזידין (דמשום שלא יוכלו לעמוד בה יבטלוהו ונמצאו מזידין הלכך לא גזרין)

הרי לפנינו התנהגותם של אותם פרושים אחרי חורבן בית שני שמחמת צערם על חורבן בית המקדש השני רצו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין. ואף על פי שצדקו הם במחשבתם, מכל מקום השיב להם רבי יהושע שאין גוזרים גזירה על הציבור אלא אם כן רוב ציבור יכול לעמוד בה, ואם כן הדרך הנכונה היא דרך האמצע וכלשון הרמב"ם 'שביל הזהב' דהיינו שנוהג אדם מנהגי אבלות בדרך ממוצעת שגורמת לו לזכור את חורבן בית המקדש כגון: סד אדם בתו בסיד אבל משייר אמה על אמה כנגד הפתח שאינה מסויידת.

בוודאי שיש בזה לימוד גדול עבורנו שבכל דבר יבחר אדם לעצמו את הדרך הממוצעת, וכדברי רבי יהושע "שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר שאין גוזרין גזירה על

- הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה", ויהי רצון שנזכה לבנין בית המקדש במהרה בימנו אמן.

אריאל גיאן, מחזור כג, מתגורר במודיעין, ר"מ בישיבה התיכונית במודיעין ומלמד בישיבת ההסדר במודיעין.

בתקופה האחרונה אנו עדים למגמה הולכת ומחריפה, של זילות בחיי אדם. זילות זו באה לידי ביטוי – בפסקי דין ובגזרי דין מגוחכים, בפרשיות רצח אכזריות; בסכסוכים פעוטים המתגלגלים לידי רציחות; ברשלנויות פושעות הגורמות למותם של אנשים; בתאונות דרכים נוראות ואיומות, הנגרמות מחוסר תשומת לב ראויה.

לעומת מגמה זו, אנו עדים למגמה ההפוכה בדברי התורה. חיי אדם אינם מזולזלים, ולנטילתם, אפילו בשוגג, אפילו על פי דין, מתייחסת התורה בחומרה רבה. ניתן לראות זאת, הן בטרמינולוגיה שבה משתמשת התורה, והן בפרקטיקה ההלכתית שבה היא נוקטת.

ראשית, אדבר על הטרמינולוגיה. כיום, ברוב מערכות המשפט ברחבי העולם, מקובל להבחין בין סוגים שונים של 'נטילת חיי אדם', על פי מידת הכוונה שהיתה מלווה להם, ועל פי מידת 'ההיתר' שבהם. לכל אחד מסוגי 'נטילת חיי האדם', מיוחד ביטוי. ישנו 'רצח'; ישנה 'הריגה'; ישנה 'גרימת מות ברשלנות'; לעתים רחוקות, ישנה 'המתה בדין', לאחר שעל הנאשם נגזר גזר דין מוות. לא כן בתורה. דיניהם של מי שגרם מוות במזיד ושל מי שגרם מוות בשגגה, שונים, אך שמותיהם זהים. על המזיד אומרת התורה (במדבר לה, לא): "וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנַפְשׁוֹ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לְמוֹת כִּי מוֹת יוֹמֵת". על השוגג אומרת התורה (במדבר לה, יא): "וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עֲרִים עָרִי מִקְלַט תְּהִיֵּינָה לָכֶם וְנָס שְׂמָה רָצַח מִכָּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה". אולי עשה זאת בשגגה, אך הוא עדיין רוצח. משניות מסכת מכות, ממשיכות מגמה זו, ומכנות את ההורג בשגגה 'רוצח בשגגה'. לא זו אף זו, התורה מייחסת את הביטוי 'רוצח', גם למי שהרג על פי דין. על גואל הדם נאמר (במדבר לה, כו-כז): "וְאִם יֵצֵא יֵצֵא הָרֹצֵחַ אֶת גְּבוּל עִיר מִקְלָטוֹ... וּמֵצֵא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם מִחוּץ לְגְבוּל עִיר מִקְלָטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת הָרֹצֵחַ אֵין לוֹ דָם". למרות ש'אין דם' לרוצח בשגגה, והריגתו מחוץ לעיר מקלטו היא על פי דין ואינה מחייבת מיתה, עדיין נחשבת הריגתו ל-'רצח'. אך אולי נאמר, כי למעשה אין כאן היתר להרוג את הרוצח בשגגה? אולי נאמר, כי דיברה תורה כנגד יצרו הרע של גואל הדם, ונתנה ללבו החם פתח מפלט בתנאים מסוימים ומוגדרים, כדי שלא יפרוץ את הגדרות לגמרי? אולי נאמר, כי רצתה התורה לשמר את יעילותו של העונש, לשמר את יעילות עיר המקלט, ולהרתיע את הרוצח בשגגה מלצאת מעיר מקלטו, באמצעות איום אמתי במוות? על פי אמירות אלה, אין היתר אמתי להמית את הרוצח בשגגה, כך שהריגתו היא 'רצח' במובן מסוים. גם אם נאמר כך, לא נוכל להתכחש לפסוקים הבאים, המדברים על דינו של הרוצח במזיד: "כָּל מִכָּה נֶפֶשׁ לְפִי עֲדִים יְרָצַח אֶת הָרֹצֵחַ... וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנַפְשׁוֹ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לְמוֹת..." (במדבר לה, ל-לא). הריגת הרוצח במזיד, כדינו של רוצח במזיד, נקראת 'רצח'! אף התלמוד הבבלי ממשיך מגמה זו, ומכנה את ביצוען של מיתות בית דין, 'רציחה' (ועיין בבלי, סנהדרין לה:).

הלקח הנלמד מהשוואת המזיד לשוגג, ברור. "אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן" (משנה, בבא קמא ב, ו). אדם אחראי למעשיו. עליו לשמור על עצמו מלהזיק. עליו לשמור על עצמו שבעתיים מלהרוג. טענת 'שוגג הייתי' לא תעמוד לו לאחר מעשה. אם הרג, רוצח הוא, ועונש ייענשו. עונשו פחות מן הרוצח במזיד, אך שניהם נכללים בקטגוריית הרוצחים, ושניהם נענשים. יתרה מזאת, הלקח אינו נשאר במישור הטרמינולוגיה וגם הפרקטיקה ההלכתית מסיקה מסקנות. במשפט המקובל בעולם ישנה

אבחנה ברורה בין הריגה במזיד לסוגיה, לבין הריגה בשגגה לסוגיה. אך לא כן בהלכה. עונשו של הרוצח במזיד הוא מוות, ואף הרוצח בשגגה אינו נמלט לחלוטין מעונש זה. דין מיתה חל אף על הרוצח בשגגה, אלא שהוא מושהה כל עוד הוא בעיר מקלטו. אם יצא מעיר מקלטו, יחזור דין מיתה וירבוץ עליו. אם היה הרוצח שוגג הקרוב למזיד, אשר אינו נקלט בעיר מקלטו, חל עליו דין מיתה מידי של גואל הדם, וכל ימיו הוא במנוסה ממנו (וראה רמב"ם, הלכות רוצח ושמירת הנפש ו, ד).

הלקח הנלמד מהשוואת ההורג על פי דין להורג שלא על פי דין ברור, ואף הוא אינו נשאר טרמינולוגי בלבד. אף הוא גולש לתחום הפרקטי. חיי אדם אינם דבר של מה בכך, ולכן גם הנוטלם בדין, אינו נקי. דינים רבים נגזרים מכך, ובראשם ההגבלה המוחלטת בקבלת הראיות, כאשר מדובר בדיני נפשות. ראיות נסיבתיות אינן מתקבלות. הרמב"ם אומר (ספר המצוות, לאו רצ): "ולזכות אלף חוטאים יותר טוב ונכסף, מהרוג זכאי אחד יום אחד". באופן כללי, על הדיין להרחיק ידיו ככל הניתן מהריגת אדם אחר, שכן אף בהריגה בדין יש מעין רציחה. נטילת נפשו של אדם שנברא בצלם בוראו, גורמת לבוראו לצעוק (משנה, סנהדרין ו, ה), "קלני מראשי קלני מזרועי", ולדיין להרהר, שמא מפני שחייב אני נתגלגלה חובת מיתה על ידי?

אם דוד, שנלחם את מלחמות ה', לא הורשה לבנות לו מקדש בשל הדמים ששפך, מה יאמרו הדיינים היושבים לשפוט במחיצת ה'? הלא "סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חובלנית, ורבי אליעזר בן עזריה אומר, אחד לשבעים שנה" (משנה, מכות א, ט)? הלא אפילו רבן שמעון בן גמליאל החולק, ואומר, "אף הן מרבין שופכי דמים בישראל", אינו חולק אלא מאותה סיבה! שהרי, "אם היו עושין כן, היו מרבין שופכי דמים, שלא ייראו מבית דין" (רש"י, מכות ז. ד"ה אף).

לנו, נותר רק לאחל, כי לא ירבו שופכי דמים, מזידים או שוגגים, בישראל, וכי אם יצטרכו, ישיכילו הדיינים לשפוט, בין את המזידים ובין את השוגגים. •

אביתר גלצר, מחזור כו, מתגורר בירושלים, לומד לתואר ראשון בכימיה, באוניברסיטה העברית.

גיל נדל

"לא תיראום פי ה' – להיכם
הוא הנלחם לכם"

בסופה של פרשתנו אנו קוראים את הציווי בעניין מלחמת כיבוש הארץ - "לא תיראום פי ה' – להיכם הוא הנלחם לכם" (דברים ג, כב). איסור הפחד מהאויבים נזכר במקומות נוספים, כמו זה שבתחילת פרשת עקב - "כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם - לא תירא מהם... לא תערץ מפניהם פי ה' – להיך בקרבך אל גדול ונורא", והוא נמנה על ידי הרמב"ם כמצות לא תעשה - "שלא ייראו אנשי המלחמה

ולא יפחדו מאויביהם בשעת מלחמה".

אלא שראשונים אחרים (הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות, הראב"ד בהשגותיו על משנה תורה) חלקו על הרמב"ם, וסברו שאין מדובר באיסור האוסר על הפחד, אלא בהבטחה מאת ה' שהלוחמים לא יראו במלחמה מהאויבים.

ואכן, על שיטת הרמב"ם רובצות שתי קושיות נכבדות: האחת – איך אפשר לומר על מי שמפחד במלחמה שהוא עובר על איסור, והרי הוא אנוס, ו-"אנוס – רחמנא פטריה" (קושית ר"י פערלא בספר המצוות לרס"ג על לא תעשה קכח). השניה – שבפרשת היציאה למלחמה בפרשת 'שופטים', אומרים השופטים אל העם "מי האיש הירא וְרָךְ הַלֵּב וְלֹךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יָמַס אֶת לֵבָב אָחִיו כְּלָבָב" (כ, ח), דהיינו שיש לגיטימציה למי שמפחד לחזור לביתו, ואין בכך כל איסור (קושית הרמב"ן).

ואולם עיון מדוקדק בדברי הרמב"ם ילמד שאין כאן כל קושיה. כפי שעולה מדברי הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק ז) פעולת המלחמה מורכבת משני שלבים: האחת - ההתארגנות למלחמה, והשניה – ביצוע המלחמה עצמה. בשלב ההתארגנות למלחמה, רשאי "האיש הירא וְרָךְ הַלֵּב", דהיינו - זה שאין בלבו כוח לעמוד בקשרי המלחמה, לפרוש, ואם יפרוש בשלב מקדמי זה – לא עבר על לא תעשה.

ואולם, אם לא פרש, ונכנס כבר אל המלחמה – כי אז כבר לא יוכל לפרוש, וגם התורה אינה נותנת לגיטימציה לנסיגה בשלב זה, והפורש בשלב זה עובר על איסור לא תעשה, וכפי שכתב הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה נח) "האזהרה שהזהרנו מלירוא את הכופרים בשעת המלחמה ומלערוץ מפניהם, אלא חובה להתאמץ ולהתחזק ולעמוד בשורות הצבא".

ועדין נשאלת השאלה – אם יפחד הרי הוא אנוס, והאנוס פטור? התשובה היא זו: הואיל ומלכתחילה לא פחד ולא נרתע, הרי שהוכיח שהעניין, ככלל, נמצא בשליטתו, ושואין הוא ירא ורך לבב במהותו (דהיינו שאינו סובל מליקוי נפשי המונע ממנו התמודדות במלחמה). אלא שבזמן אמת טבעי הוא שיתעוררו פחדים, ועל האדם שלב לשלוט על פחדיו ולא לתת להם להכניע אותו. בדיוק בנקודה זאת בא האיסור – לדרבן את האדם שלא להבהיל את עצמו. והדברים מפורשים בדברי הרמב"ם בהלכות מלכים (ז, ט):

"...ומאחר שיכנס אדם בקשרי המלחמה, ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו, ולא יירא ולא יפחד, ולא יחשב לא באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זכרם מלבו, ויפנה מכל דבר למלחמה.

וכל המתחיל לחשב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו - עובר בלא תעשה...".

לא נוכל לסיים את דברינו מבלי להביא את דבריו המעודדים של הרמב"ם בסוף הפרק:

"וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד, ותהיה כונתו לקדש את השם בלבד - מבטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל, ויזכה לו ולבניו עד עולם, ויזכה לחיי העולם הבא...".

גיל נדל, מחזור יא, עורך דין, מתגורר באורנית.